

УДК 327.83

Т.О. ГРАЧЕВСЬКА

**НЕОФІЦІЙНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СУЧАСНИХ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Грачевська Таміла Олександрівна – доцент кафедри міжнародних відносин, кандидат історичних наук
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Проаналізовано особливості та форми реалізації неофіційної дипломатії в сучасних міжнародних відносинах. Визначено роль неофіційної дипломатії у врегулюванні міждержавних конфліктів.

Ключові слова: міжнародні відносини, неофіційна дипломатія, конфлікт, миротворча діяльність.

Проанализированы особенности и формы реализации неофициальной дипломатии в современных международных отношениях. Определена роль неофициальной дипломатии в урегулировании межгосударственных конфликтов.

Ключевые слова: международные отношения, неофициальная дипломатия, конфликт, миротворческая деятельность.

Features and forms of realization of unofficial diplomacy are analysed in modern international relations. The role of unofficial diplomacy in the settlement of intergovernmental conflicts is determined.

Key words: international relations, unofficial diplomacy, conflict, peacemaking activity.

© Т.О. Грачевська, 2012

Постановка проблеми. Сучасна система міжнародних відносин перманентно зазнає певних трансформацій під впливом процесів глобалізації, через виникнення нових викликів та загроз для її стабільного, сталого існування. У цьому контексті на міжнародній арені почали активно функціонувати нові актори міжнародних відносин, виникли нові осередки прийняття та реалізації владних рішень. Необхідно зазначити, що навіть такий консервативний інструмент зовнішньої політики як дипломатія, що залишається найбільш ефективним та дійовим засобом подолання суперечок і конфліктів між державами, зазнає змін. Реалії сьогодення вимагають від дипломатів ґрунтовної обізнаності не лише щодо політичних подій, а й інших аспектів міжнародного життя, як-то економічне, гуманітарне співробітництво. З огляду на це, сформувалися й успішно функціонують такі напрями дипломатичної практики, як економічна, культурна, екологічна дипломатія, що переконливо свідчить про тенденцію до вузькопрофільної спеціалізації дипломатичних співробітників та підвищення вимог до їхніх професійних знань та навичок.

Однак, все частіше до процесу прийняття важливих угод, проектів врегулювання затяжних міжнародних криз та конфліктів, окрім кадрових дипломатів, долучаються й видатні науковці, громадські та культурні діячі. Ця обставина зумовила формування ще одного напрямку дипломатичної діяльності, який визначається як «неофіційна дипломатія», головним завданням котрої наразі є врегулювання конфліктних ситуацій та пошук компромісних рішень. Важливо наголосити, що представники офіційної та неофіційної дипломатії в жодному разі не протидіють один одному, саме скоординована їх діяльність є запорукою вироблення та практичної реалізації важливих рішень. До неофіційних представників часто звертаються офіційні дипломатичні служби через те, що

вони мають у своєму арсеналі методи досягнення бажаного результату, хоч формально й не можуть брати участь у підписанні офіційних угод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперечно, що явище неофіційної дипломатії не є виключно надбанням сучасної системи міжнародних відносин, адже достеменно відомо, що ще в часи Середньовіччя представники держав зверталися до ченців, лікарів, банкірів з різноманітними дорученнями дипломатичного змісту. Через це проблема неофіційної дипломатії на високому фаховому рівні розглянута у роботах закордонних, передусім російських, науковців. У першу чергу необхідно виділити роботи відомого дослідника з історії та теорії дипломатії Т.Зонової, яка в контексті аналізу процесів становлення та поширення сучасної системи дипломатії в Європі, значну увагу приділила етапам та особливостям функціонування неофіційної дипломатії, справедливо зазначивши, що офіційна та неофіційна дипломатія ще з часів античності існували як єдине ціле, адже грецькі поліси нерідко зверталися до послуг відомих акторів для вирішення важливих політичних справ [3, с.120].

Актуальний аспект взаємодії неофіційної та офіційної дипломатії на сучасному етапі став об'єктом дослідницької уваги М.Архипової. Важливо, що авторка зосередилась на з'ясуванні термінологічних питань, проаналізувала місце неофіційної дипломатії в процесі нормалізації відносин між Індією та Пакистаном [1]. Президент Фонду Російської громадської дипломатії І.Ширшньов зупинився на розгляді місця неофіційної дипломатії в дипломатичній практиці Російської Федерації, наголосивши, що варто прийняти законодавство, котре регулювало б функціонування неофіційної дипломатії, що дозволило б уникнути численних ускладнень у цій сфері [7]. Роль неурядових організацій у процесі врегулювання міжнародних конфліктів була ґрунтовно проаналізована в робо-

ті російської дослідниці М.Лебедевої [4]. Неперсичне значення для розуміння важливості місця неофіційної дипломатії мають розвідки, в яких охарактеризовано невикористаний потенціал неофіційного посередництва у врегулюванні грузинсько-абхазького конфлікту. [5;6] Отже, питання неофіційної дипломатії знайшло відображення у наукових публікаціях, однак поза увагою дослідників залишаються обставини, мотиви, які спонукають сторони звертатися саме до представників неофіційної дипломатії, визначення оптимальних моделей ефективного співробітництва представників різних напрямків дипломатії, адже, як свідчить історичний досвід, лише їхні консолідовані зусилля сприяли досягненню позитивних результатів.

Мета дослідження. Здійснення аналізу ролі та місця неофіційної дипломатії у сучасних міжнародних відносинах, визначення її впливу на формування зовнішньополітичних курсів держав світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілком справедливим є погляд М.Архипової на сучасну дипломатію як на складний конгломерат офіційної та неофіційної діяльності [1]. Звичайно, що прийняття рішень, міждержавних угод у переважній більшості залишається в компетенції офіційної дипломатії, які значною мірою виконують роль координаторів цього складного процесу, а процес формування робочих відносин, створення атмосфери довіри, налагодження комунікативних каналів належить до завдань функціонування неофіційної дипломатії. Саме та обставина, що представники неофіційної дипломатії фактично не мають ніяких владних важелів впливу, й зумовлює те, що саме до них звертаються за допомогою, коли представники офіційної дипломатії зазнали невдачі у спробах примирення сторін, у спробах дійти згоди в важливих міжнародних питаннях. Однак у жодному разі неофіційна дипломатія не може розглядатися як еквівалент офіційної дипломатії й засіб, який стовідсотково забезпечує досягнення позитивного результату, адже вона може лише підготувати базу для проведення переговорів та підписання офіційних угод представниками дипломатичних служб держав. Доцільно розглянути діяльність представників неофіційного напрямку дипломатії в контексті врегулювання міжнародних конфліктів, адже саме цей аспект їх діяльності є найуспішнішим. Зазначимо, що до послуг представників неофіційної дипломатії неодноразово зверталися під час спроб мирного врегулювання близькосхідного конфлікту, конфлікту на Балканах у 90-х роках ХХ ст. Певних зрушень вдалося досягти завдяки неофіційній дипломатії й у стабілізації відносин між Індією та Пакистаном щодо територіальної приналежності Кашміру [1].

Неодноразово висувалися та реалізовувалися ініціативи щодо налагодження відносин між Грузією та Абхазією за посередництва представників неофіційної дипломатії після завершення війни між ними у 90-х роках минулого століття. Варто більш детально зупинитися на аналізі цих ініціатив, тому що вони стали фактично єдиною ланкою, яка поєднувала ці два народи, після того як на державному

рівні будь-які контакти були зведені до мінімуму після завершення військових дій. Головними ініціаторами початку неофіційного діалогу між громадянами Грузії та Абхазії в той період виступили в першу чергу представники західних міжнародних організацій, що викликало неоднозначну оцінку, як у представників цих держав, так і інших акторів міжнародних відносин [4]. Представники Каліфорнійського університету, які активно брали участь в цьому процесі, головним завданням неофіційної дипломатії у стабілізації ситуації в даному конфлікті вбачали, в першу чергу, необхідність сприяння конструктивному діалогу та співпраці між громадянами обох сторін конфлікту, а також впровадження в теорію конфліктології нових методик використання неофіційної дипломатії в умовах врегулювання конфліктів [4].

Отже, участь у врегулюванні цього конфлікту переслідувала як політичні, так і наукові цілі, адже тільки на практиці можна довести життєздатність певних теорій, перевірити ефективність та доцільність застосування певних інструментів. Пріоритетним напрямком діяльності західних міжнародних організацій була активізація контактів між представниками неурядових організацій Абхазії та Грузії передусім у гуманітарній площині. Завдяки зусиллям неурядових організацій вдалося провести декілька важливих зустрічей між представниками конфліктуючих сторін. Так, у червні 1996 р. в Москві відбулася перша зустріч представників Грузії та Абхазії на неурядовому рівні, що було важливим здобутком, адже свідчить про можливість нормалізації відносин між сторонами. У січні-лютому 1997 р. за сприяння Бергховського дослідницького центру з конструктивного врегулювання конфлікту, Австрійського дослідницького центру «За мир та вирішення конфліктів» та «добровольцями ООН» була проведена зустріч на неурядовому рівні абхазької та грузинської сторін за участі міжнародних експертів з Великобританії та Німеччини. Важливо, що цей форум діяв на постійній основі, до його роботи долучилися й представники Міністерства закордонних справ Абхазії, що слугує підтвердженням тези, що офіційна та неофіційна дипломатія є елементами одного цілого. Також були запроваджені й інші проекти на неофіційному рівні: «Побудова довіри між грузинськими та абхазькими громадянськими суспільствами за участі Кавказького форуму неурядових організацій», «Шляхи побудови миру – дослідження ролі народної дипломатії в урегулюванні грузино-абхазького конфлікту», головним завданням яких був пошук адекватної моделі співіснування двох народів [4].

Однак суттєвих результатів щодо врегулювання грузино-абхазького конфлікту так і не вдалося досягти представникам неофіційних кіл. Причини цього значною мірою полягають у тому, що з самого початку реалізації неофіційних ініціатив вони не мали широкої підтримки у представників обох сторін, до того ж, викликали певну недовіру й представники західних міжнародних організацій, які в Абхазії переважно розглядалися як союзники Грузії. Окрім того, і сам абхазько-грузинський кон-

флікт є надзвичайно важким для врегулювання, з огляду на те, що він є одночасно етнополітичним конфліктом та конфліктом ідентичностей. Справедливо наголосити, що врешті-решт врегулювати цей конфлікт виявилось не під силу й офіційній дипломатії, адже непримиренні суперечності між представниками держав призвели до чергового загострення відносин у 2008р., внаслідок чого було проголошено незалежність Абхазії, яку категорично відмовляється визнавати Грузія. Втім такий стан речей не привід для припинення діяльності, й представники неофіційної дипломатії продовжують докладати зусиль, щоб повернути грузинсько-абхазький діалог у конструктивне русло.

Значно більших успіхів вдалося досягнути неофіційній дипломатії в ході врегулювання індійсько-пакистанського конфлікту, починаючи з 90-х рр. XX ст. В 1991 р. було організовано першу зустріч сторін за ініціативою Американського інформаційного агентства, головна увага в ході якої була приділена питанням нерозповсюдження ядерної зброї та укріпленню регіональної економічної співпраці. В наступні роки були започатковані такі неформальні форуми, як Пакистансько-Індійський форум в ім'я миру та демократії, Пакистансько-Індійська конференція солідарності, Індійсько-Пакистанська військова ініціатива в ім'я миру, що стали плацдармом для обговорення найгостріших проблем двосторонніх відносин [1].

Саме завдяки зусиллям неофіційної дипломатії вдалося сформулювати чітке уявлення про позиції сторін, їх бачення шляхів порозуміння та механізмів співпраці. Діаметрально протилежні результати діяльності неофіційної дипломатії у стабілізації відносин між Індією та Пакистаном і Грузією та Абхазією можна пояснити різним налаштуванням сторін, їх налаштованістю йти на поступки одна одній, рівнем конфліктних відносин, адже в комплексі ці елементи мають непересічний вплив на діяльність неофіційного посередника.

У сучасному світі в ролі неофіційних посередників виступають бізнесмени, приватні фонди, окремі громадяни, які в минулому займалися політичною діяльністю та користуються авторитетом і впливом. Однак саме неурядові організації найширше залучаються до неофіційної дипломатичної діяльності, що є свідченням збільшення їх ролі в сучасних міжнародних відносинах [6].

Причини цього полягають у тому, що наразі відбувається демократизація процесів у сфері зовнішніх та міжнародних відносин, посилюється громадський контроль над прийняттям та реалізацією владних рішень, що практично проявляється у здійсненні тиску неурядовими організаціями на міжнародні урядові організації, державні установи. Ці обставини сприяють тому, що саме неурядові організації все активніше долучаються до діяльності, яку можна віднести до дипломатичної. Безперечно, що дипломатичні служби держав у їх взаємодії з неурядовими організаціями повинні керуватися принципами координації та активного залучення до своїх ініціатив, адже доволі часто неналежна професійна підготовка стає на заваді впровадження в життя ініціатив, здатних сприяти ста-

білізації конфліктних ситуацій. Слід наголосити, що найактивніше неофіційна дипломатія розвивається передусім у США (як приклад, можна назвати діяльність Міжнародної Ради Центру Картера з вирішення конфліктів), хоч й у таких країнах як Швеція, Норвегія, Франція значна увага приділяється розвитку цього напрямку дипломатичної діяльності. Наразі можна констатувати, що перші кроки щодо розвитку неофіційної дипломатії робляться й в Україні. До них можна зарахувати діяльність громадського об'єднання «Український форум», що є місцем обговорення найважливіших питань зовнішньої політики України. Важливою є також діяльність фонду «Відкрий Україну», який спільно з дипломатичною академією України при МЗС України започаткував проведення щорічних форумів, присвячених проблемам безпеки [2].

Одним із пріоритетних напрямків діяльності в Україні є сприяння реалізації євроінтеграційних намірів України. Найактивніше в цьому напрямку працює фонд «Відродження», який координує виконання різноманітних програм (наприклад, здійснення проекту громадського моніторингу виконання плану дій Україна-ЄС, організації Школи європейської інтеграції). Отже, українське суспільство не залишається байдужим до найважливіших проблем як внутрішньодержавного, так і міжнародного життя, свідченням чого є функціонування різноманітних громадських фондів та організацій. Звичайно, що наразі українська практика неофіційної дипломатії не відзначається масштабністю, не має вагомих здобутків щодо врегулювання затяжних міжнародних конфліктів, однак певні позитивні результати вже нею досягнуті передусім у контексті розвитку відносин України з іншими державами у двосторонньому форматі, що позитивно впливає на поширення неформальних контактів, які в майбутньому можуть принести політичні, економічні дивіденди.

Безумовно, на сучасному етапі простежується щільний взаємозв'язок та потреба один в одному представників офіційної та неофіційної дипломатії, хоч радикально налаштовані представники обох сторін виступають за вкрай обережне встановлення та розвитку відносин між ними, адже висловлюють міркування, що така співпраця може негативно позначитися на ефективності їхньої роботи. Дійсно, в історії були випадки, коли надзвичайно велика кількість неурядових організацій, задіяних у врегулюванні конфлікту, призводили до труднощів, спричинених складністю координації їх діяльності (наприклад, конфлікт у Руанді у 1994 р.) [4, с.203]. Втім, поразки та невдачі трапляються й у практиці офіційної дипломатії, тому в жодному разі через них не можна нехтувати неофіційною дипломатією. Однак у неофіційній дипломатії, окрім сильних сторін (гнучкість, незалежність, неформальний характер контактів), є й слабкі сторони, які ґрунтовно проаналізувала в своїй роботі М.Архипова. Так, серед них вона виділяє наступні: недостатня фахова підготовка представників цього напрямку дипломатії, відсутність важелів впливу, як-то: підписання міжнародних угод, договорів [1].

Якщо розглядати з точки зору конфліктного

менеджменту, то слабким місцем може стати доступ до конфіденційної інформації великого кола осіб, що може призвести до непрогнозованих наслідків. З огляду на це найважливішим завданням як для представників офіційної, так і неофіційної дипломатії є створення дійових механізмів їх співробітництва, адже лише використання їхніх сильних сторін сприятиме більш конструктивному розвитку сучасних міжнародних відносин.

Висновки. Отже, неофіційна дипломатія відіграє вагомий роль у вирішенні міжнародних конфліктів та підготовці важливих міжнародних угод. Фактори, що вплинули на утворення та розвиток неофіційної дипломатії, мають різноплановий характер – політичний, ідеологічний. В цьому кон-

тексті проявляються інтереси держав, неурядових організацій, інших суб'єктів міжнародних відносин, а отже, й становлення світової політики. Сучасний стан речей переконливо свідчить про потенціал та великі перспективи для подальшого розвитку неофіційної дипломатії, ефективне використання якої залежить вже безпосередньо від учасників міжнародних відносин.

У сучасних умовах чітко намітилась тенденція до ширшого залучення представників неофіційної дипломатії до вирішення нагальних проблем сьогодення, проте її ефективна діяльність безпосередньо залежить від взаємодії з офіційною дипломатією, яка забезпечує вирішення питання на офіційному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипова М. Взаимодействие официальной и неофициальной дипломатии /М.Архипова [Электронный ресурс] //Режим доступа: www.rau.su/observer/N1_2007/114_120.pdf
2. Діяльність неурядових організацій в Україні у контексті національної безпеки України [Електронний ресурс] //Режим доступа: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/june2009/13.htm>
3. Зюнова Т. Современная модель дипломатии: истоки становления и перспективы развития [Текст] /Т. В. Зюнова - М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003. - 336 с.
4. Лебедева М. Мировая политика [Текст] /М.Лебедева – М.: Аспект – Пресс, 2003. – 351 с.
5. Неофициальная дипломатия в грузино-абхазском урегулировании [Электронный ресурс] //Режим доступа: http://www.abkhaziya.org/books/polit_stud/neofic_diplomatiya.html
6. Роль неофициальной дипломатии в миротворческом процессе [Электронный ресурс] //Режим доступа: www.socsci.uci.edu/~cpb/progs/pdfs/russian1.pdf
7. Шершнева И. Общественная дипломатия в системе национальной дипломатии России /И.Шершнева [Электронный ресурс] //Режим доступа: <http://russkie-fond.ru/press/articles/724>